

بررسی تاثیر محرومیت نسبی در بروز جرائم مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر

مریم صفایی^۱، زهرا علوی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۲/۱۷

چکیده

زمینه و هدف: یکی از مسائل اساسی در حوزه علوم اجتماعی و به طور خاص در جامعه شناسی بحث میزان بروز جرائم شهری به ویژه در حاشیه شهرهاست. عواملی از جمله عوامل روان شناختی، اجتماعی بیولوژیکی و محیطی در ایجاد این گونه جرائم نقش دارند. از میان فاکتورهای اجتماعی و روان شناختی محرومیت نسبی از جمله متغیرهایی است که اهمیت فراوانی دارد. تحقیق حاضر با هدف بررسی نقش محرومیت نسبی در بروز جرائم در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر انجام شد.

روش تحقیق: این تحقیق از لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی است. همچنین از نظر ماهیت و روش در دسته تحقیقات همبستگی قرار می گیرد و به دلیل این که در فاصله زمانی معین انجام شده است، از نظر زمانی مقطعی می باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۵۰,۰۰۰ نفر از افرادی که در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر سکونت دارند.

نتایج و یافته های تحقیق: نتایج مطالعه حاضر نشان داد رابطه مثبت و معناداری بین محرومیت نسبی با بروز جرائم در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر وجود دارد. همچنین بین ابعاد محرومیت نسبی با جرائم در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که همه ابعاد محرومیت نسبی بر بروز جرائم اثر معنادار دارند. بر اساس میزان بتای محاسبه شده، بعد محل سکونت با میزان بتای (۰/۳۸۵) بیشترین سهم را در جرائم داشته و بعد عدم امنیت کمترین اثر را در جرائم شهری داشته اند.

^۱ - استادیار گروه حقوق دانشگاه آزاد بوشهر safae.maryam@yahoo.com

^۲ - کارشناس ارشد گروه حقوق دانشگاه آزاد بوشهر alavi-bu1369@gmail.com

واژگان کلیدی: محرومیت نسبی، جرائم شهری، حاشیه نشینی، بوشهر

مقدمه

حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی پدیده‌ای است که به دنبال تحولات ساختاری و بروز مسائل و مشکلات اقتصادی-اجتماعی مانند جریان سریع شهرنشینی و مهاجرت‌های روستایی لجام‌گسیخته در بیشتر کشورهای جهان به‌ویژه کشورهای جهان سوم پدیدار گردیده است. (شاطریان و اشنویی، ۱۳۹۲: ۲۰۲) همچنین حاشیه نشینی نتیجه رشد شتابان شهرها بدون توسعه زیرساخت‌های مناسب شهری در پایتخت‌ها و شهرهای بزرگ است. شهرگرایی و رشد مناطق شهری موجب افزایش مناطق حاشیه نشین شده است. (اجزاشکوهی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۰) به طور کلی حاشیه نشینی یکی از پدیده‌های همزاد شهرنشینی است. و گسترش یافته و به صورت قارچ گونه در اطراف شهرهای بزرگ تکثیر یافته است. (نقدی و زارع، ۱۳۹۱: ۶۶) و ساکنان این مناطق معمولاً در سکونتگاه‌های غیرمترعارف با ساکنان بافت اصلی زندگی می‌کنند. (غلامی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۹).

ازجمله دیگر آثار نامطلوب مهاجرت‌های روستایی به شهرها می‌توان از به‌هم‌ریختگی نظام اجتماعی شهرها، کمبود مسکن در شهرها و شکل‌گیری حاشیه نشینی و زاغه‌نشینی و رشد جرائم ناشی از آن، کمبود کار در شهر و ایجاد مشاغل کاذب خدماتی، غربت در فضای شهری و سهولت جذب روستاییان به‌سوی ناهنجاری‌های اجتماعی، نارسایی در ادامه خدمات شهری و رفاهی مانند آب و برق و حمل‌ونقل و غیره نام برد (مهدوی، ۱۳۹۲: ۱۴۲) الگوی مهاجرت و پیدایش حاشیه نشینی چه در کشورهای توسعه‌یافته و چه در کشورهای درحال توسعه مستقیماً متأثر از نحوه صنعتی شدن شهرها بوده است. (ربانی و ربیعی، ۱۳۸۹: ۴۴)

یکی از مسائل اساسی در حوزه علوم اجتماعی و به طور خاص در جامعه‌شناسی بحث میزان جرم‌های شهری به‌ویژه در حاشیه شهرهاست. عواملی ازجمله عوامل روان‌شناختی، اجتماعی بیولوژیکی و محیطی در ایجاد این‌گونه جرم‌ها نقش دارند. از میان فاکتورهای اجتماعی و

روان‌شناختی محرومیت نسبی از جمله متغیرهایی است که اهمیت فراوانی دارد (لهستانی، ۱۳۹۱: ۲۱) پرخاشگری و جرم در شمار آن دسته از پدیده‌های اجتماعی است که به‌رغم تنفر و بیزاری بشر از آن، در تمامی ادوار تاریخ زندگی اجتماعی و تعامل افراد، گروه‌ها، نهادها، ملت‌ها و دولت‌ها حضور پر دامنه یا محدود داشته است.

خشونت را باید موضوعی مبهم تلقی کرد که برخلاف اجماع نظری در رد و انکار آن، در حیات اجتماعی انسان، گستره‌ای بس وسیع دارد. انسان‌ها طی سالیان طولانی از خشونت، آسیب‌دیده و متضرر شده‌اند؛ باین‌وجود بشر همواره خشونت را تحمل یا اعمال نکرده است. لحظاتی ممتاز در تاریخ به چشم می‌خورد که آدمی به خشونت خود نسبت به همنوعش اطلاع یافته و در صدد پیدا کردن راهی برای غلبه بر آن برآمده است. آنچه امروزه نگرانی جوامع مختلف را باعث شده است، همانا وسعت و گسترش روزافزون خشونت است؛ کمتر روزی پیش می‌آید که رسانه‌ها ستون‌های چندی از صفحات خود و یا بخش‌هایی از اخبار خود را به شرح اعمال خشونت‌آمیز اختصاص ندهند. همه‌روزه شاهد ارتکاب رفتارهای مجرمانه در سطح فردی و اجتماعی هستیم. افزایش نرخ قتل، ضرب و جرح، تجاوز، نزاع، گسترش جنگ‌ها و نزاع‌های داخلی، درگیری‌های قومی و مذهبی، و شورش‌های اجتماعی همگی نشان‌دهنده این واقعیت است که سطح گرایش به خشونت همه‌روزه در حال افزایش و تغییر الگو است. تا یک دهه پیش، زمانی که درباره خشونت صحبت می‌شد، ذهن افراد عمدتاً معطوف به برخی گونه‌های خاص از خشونت، نظیر خشونت علیه زنان و یا خشونت علیه کودکان می‌گشت؛ اما امروزه دیگر صحبت از یک یا چند گونه‌ی خاص از خشونت معنادار نیست. آنچه امروزه توجه همگان را به خود معطوف نموده گسترش خشونت در تمامی اشکال و مظاهر آن است (یارارشدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴۷).

خشونت همواره یکی از جدی‌ترین مشکلات جهان در سراسر تاریخ بشر بوده است. تا حدی که سالانه حدود ۳,۵ میلیون نفر قربانی خشونت در دنیا برآورد می‌شود. نتایج تحقیقات انجام شده در رابطه با انحرافات اجتماعی نشان می‌دهد که انحراف افراد و به‌طور خاص بروز جرم تنها یک مسئله فردی نیست بلکه اگر علل و پیامدهای این موضوع خاص را پیگیری کنیم مشاهده می‌کنیم که این عمل جزئی از یک نظام یا جریان اجتماعی است که زندگی اجتماعی افراد دیگر و کل نظام را تهدید می‌کند (عرب نژاد، ۱۳۹۰: ۷۲).

روایت وحیانی از تاریخ جرم، پیشینگان را به زمانی برمی گرداند که نخستین و کوچکترین نهاد جامعه انسانی متشکل از آدم و حوا همسرش، در بهشت می زیستند و بر اثر جرم و فریبکاری ابلیس که بر آن‌ها روا رفت از بهشت رانده شدند و بذر کینه و دشمنی کاشته شده میان آدم و ابلیس، با هبوط آن جمله به زمین، به همراه آورده شد. در عهد عتیق نیز، ماجرای جرم، در بهشت و هبوط آدم از آن با تفاوت‌های چندی با همین درون‌مایه گزارش شده است. در پگاه استقرار خانواده آدم در زمین، کانون نخستین نهاد اجتماعی بشری به خون آلوده گشت و انسان طعم تلخ جرم را چشید در نزاعی که میان دو تن از فرزندان آدم (هابیل و قابیل) در گرفت یکی از آن دو با جرم دیگری از پای در آمد و بدین ترتیب فساد، خونریزی و خشونت که فرشتگان به هنگام آفرینش انسان از آن سخن گفته بودند، جامه وجود بر تن کرد. عبور کاروان بشری از گردونه‌های بدویت و توحش و رسیدن به مدنیت و تکامل عقلانی و دانش اندوزی نه تنها از خشونت در روابط اجتماعی چیزی نکاست که با پیشرفت دانش تجربی، گسترش تکنولوژی و صنعت، ابزار و ادوات خشونت با قدرت تخریبی ویرانگری در ابعاد گسترده به میدان آمد و نیروی خشونت گران را به اندازه‌ای فزونی بخشید که حتی در تصور انسان بدوی و غیرمتمدن نمی‌گنجید، نازیسم، استالینیسم، صهیونیسم، تروریسم و لیبرالیسم جلوه‌هایی از خشونت امروزی است (هاشمی، ۱۳۹۴).^۱

زندگی مدرن و شهری شدن فزاینده اگرچه توانسته است مزایایی از قبیل امکانات دستیابی به پیشرفت اجتماعی، خدمات و تسهیلات آموزشی، فرهنگی، بهداشتی و... برای ساکنان شهرها فراهم بیاورد اما از سویی دیگر شهرها را به مکان مواجهه با چالش‌هایی جدید تبدیل کرده است. تغییر سبک الگوهای زندگی مدرن و تنش‌های ناشی از آن از قبیل فشارهای روحی و روانی اضطراب، استرس، ترافیک، آلودگی هوا، ازدحام، حاشیه نشینی و غیره تعداد کثیری از ساکنان شهرها را از نیمه دوم قرن بیستم تاکنون تحت تأثیر خود قرار داده است. در این میان رفتارهای ناپه‌نجان جرائم و خشونت‌های شهری همواره یکی از اصلی‌ترین چالش‌ها و آسیب‌های اجتماعی پیش روی مدیریت شهرها و کلان‌شهرها در جهان بوده است. پتانسیل آنومیک موجود در جوامع انسانی که تظاهر آن به صورت افزایش خشونت، هیجان‌های فردی و گروهی و تنش‌های اجتماعی قابل مشاهده است با ظهور مدرنیسم در بستری از انگیزه‌ها، دلایل و اشکال بروز،

^۱ فصلنامه پژوهش‌های قرآنی (ماهیت و ابعاد خشونت در چشم انداز قرآن)

شکلی متفاوت از گرایشات خشونت بار را در میان گروه‌های مختلف انسانی، رقم زده است (فکوهی، ۱۳۸۳ به نقل از امیری، ۱۳۸۹: ۲).

زندگی حاشیه‌ای از یک سو می‌تواند تهدیدها و مسائلی برای نظام شهری ایجاد کند و از سوی دیگر زندگی حاشیه‌ای و در حاشیه ماندن مسائل و مشکلات عدیده‌ای برای مناطق به دنبال داشته است. مهم‌ترین مشکلات زندگی خانوادگی در محلات حاشیه نشین عبارت‌اند از بیکاری و نداشتن شغل دائم سرپرست خانوار مشکل مالی و کمبود درآمد؛ نداشتن خانه و مسکن مناسب؛ محیط بد اجتماعی و فرهنگی این محلات؛ عدم رسیدگی شهرداری؛ کمبود امکانات رفاهی و تفریحی برای فرزندان؛ انحرافات اجتماعی زیاد از جمله اعتیاد، نبود امنیت (به‌ویژه برای دختران) و همچنین در بیان مهم‌ترین مسائل و مشکلات محلات حاشیه نشین به مواردی نظیر آسفالت نبودن کوچه‌ها، کمبود بهداشت و سرپوش نبودن رودخانه‌ها و فاضلاب‌های محله؛ کمبود امکانات رفاهی، فرهنگی و آموزشی، عدم رسیدگی شهرداری به این محلات؛ نداشتن آب لوله‌کشی؛ شلوغی محله‌ها؛ تراکم جمعیتی زیاد، بافت روستایی چند قومی و فرهنگی بودن محله و ... می‌باشد. (فدایی، ۱۳۸۶: ۶۸).

افزایش جمعیت و گسترش شهرنشینی از یک سو کمبود فضا از سوی دیگر، ازدحام و تراکم بیش‌ازحد جمعیت و فعالیت را در شهرهای امروزی سبب شده است. درهم تنیدگی و فشردگی جمعیت دارای پیامدهای گسترده‌ای بوده که یکی از آن‌ها افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی است. در این فرایند شهرهای کشور ما نیز با افزایش بی‌سابقه جرم، خشونت خانگی و خشونت‌های خیابانی، خشونت علیه زنان و کودکان و ... روبه‌رو هستند که این نه تنها دستگاه قضایی را با چالش بزرگ مواجه کرده بلکه از نظر، فرهنگی، اجتماعی، روانی، اقتصادی و سیاسی نیز هزینه آمیز بوده و حتی مخاطره‌های مادی و معنوی فراوانی بر دوش جامعه می‌گذارد (یعقوبی دوست و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۴۴).^۱

حاشیه نشینی با جرم رابطه مستقیم و نزدیک دارد تنوع، تجمل و اختلاف فاحش و گسترده طبقات اجتماعی ساکن شهرهای بزرگ و گرانی و سنگینی هزینه‌های جاری زندگی، موجب می‌شود تا مهاجران غیرمتمن که درآمد آنان کفاف زندگی‌شان را نمی‌دهد، به منظور برآوردن نیازهای خود دست به هر کاری حتی غیرقانونی هم بزنند، در چنین مناطقی به دلیل

^۱- فصلنامه جغرافیای انسانی، دوره ۴، شماره ۴، زمستان ۹۲

از بین رفتن ارزش‌های انسانی، کج‌روی‌های اجتماعی به‌سرعت رشد می‌کند و اعمالی چون دزدی، قاچاق، اعتیاد، فحشا، خشونت و نظیر آن گسترش می‌یابد. حاشیه‌نشینی به دلیل رشد جمعیت، افزایش مهاجرت به شهرها و صنعت مدیریت شهری پیامدهایی را به بار آورده که ظهور محلات حاشیه‌نشین (هزارجریبی و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۴) به عنوان نماد جرائم اجتماعی و تجلی نابرابری فضایی در توزیع امکانات توسط مدیران و برنامه‌ریزان (میره، ۱۳۸۴: ۳) از بارزترین پیامدهای آن است و موجب خلق سکونتگاه‌های جدید، کاهش سطح رفاه انسانی ساخت‌وساز بی‌برنامه، گسترش فقر، جرم، خشونت و ناهنجاری‌های مختلف و درنهایت بروز مشکلات فراوان برای مدیریت شهری به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه شده است (الاحمدی و همکاران، ۲۰۰۹: ۸۰).^۱

روانشناسان معتقدند که خشونت و پرخاشگری ریشه بسیاری از مشکلات روانی و رفتاری است. این رفتارها در صورت بروز می‌توانند سبب مشکلات بین فردی، جرم و بزه و تجاوز به حقوق دیگران شده و در صورت درون‌ریز شدن قادر به ایجاد انواع مشکلات جسمی و روانی هستند. رفتارهای خشونت‌آمیز نوعی از اعمال خشونت علیه دیگران است که می‌تواند باعث آسیب یا صدمه به دیگران شود عوامل روان‌شناختی، اجتماعی، بیولوژیکی و محیطی در ایجاد پرخاشگری و خشونت نقش دارند، از میان فاکتورهای اجتماعی و روان‌شناختی، محرومیت نسبی از جمله متغیری‌هایی است که در این امر اهمیت فراوان دارد (ساداک، ۲۰۰۳: ۱۵۸-۱۵۰).^۲

بالا بودن نرخ جرم در مناطق فقیر و حاشیه‌نشین می‌تواند زمینه و بستر مناسبی برای توجه به احساس محرومیت نسبی در بروز خشونت باشد. حاشیه‌نشینان کسانی هستند که در محدوده اقتصادی شهر زندگی می‌کنند اغلب از خانواده‌های تهیدست و مهاجر روستایی‌اند که جذب نظام اقتصادی شهر و شیوه جدید زندگی نشده‌اند (زاهد زاهدانی، ۱۳۸۰) و کمتر در محور برنامه‌های حمایتی دولت قرار گرفته‌اند و به تعبیر اسکار لوئیس در نوعی فرهنگ فقر به سر می‌برند و دچار محرومیت‌های فردی و گروهی هستند. در این بخش از شهر فقر ویرانی، مسکن نامناسب، تراکم زیاد جمعیت، نارسایی عرضه خدمات و آسایش لازم دیده می‌شود به موارد فوق

1. Al ahmadi & etal

2. Sadock

می‌توان عدم امنیت جرم‌زا بودن و پناهگاه امن برای بزهکاران را نیز افزود، وجود این شرایط مناطق حاشیه نشین را جز مناطق مستعد ارتکاب جرم و خشونت قرار داده است از نظر فرهنگی می‌توان گفت که حاشیه‌نشینان دارای منشأ فرهنگی روستائیند. همبستگی شدیدی در کارها دارند و اغلب ارتباطشان را با مکان قبلی حفظ کرده و پایگاهی برای آشنایی خویشان و آشنایان با محیط جدید هستند. این مناطق در حاشیه شهرها برای آسیب‌زایی مساعد بوده و آسیب‌ها در آن در حال گسترش است. (لهسایی زاده، ۱۳۹۴: ۲۴).

در دهه اخیر مهاجرت به شهر بوشهر زیاد شده که این مسئله به دلیل فراهم کردن خانه یا پناهگاه مناسب هم در بخش خصوصی و هم در بخش‌های عمومی است که ممکن است این افراد مهاجرت کننده در معرض مشکل ارتباطات و رفتارهای نامناسب خشونت‌آمیز قرار گیرند. در واقع آمارهای ارائه شده از سوی مراجع رسمی نشان‌دهنده‌ی حضور جدی پدیده‌ی خشونت در بوشهر در شکل‌هایی چون قتل، خودکشی، فرار از خانه و نزاع، سرقت و خشونت‌های خیابانی است، این در حالی است که بسیاری از مصادیق خشونت به مراجع رسمی گزارش نمی‌شود. بر این اساس در تحقیق پیش رو تلاش شده است، نقش احساس محرومیت نسبی بر خشونت‌های شهری مورد بررسی قرار گیرد.

اهمیت و ضرورت پژوهش

شهرنشینی اشاره به رشد شهرها و شهرک‌ها اغلب به بهای نابودی مناطق روستایی دارد که مهاجرت مردم از مناطق روستایی به مناطق شهری، بیکاری در مناطق روستایی، جاذبه کاذب زندگی شهری، دستیابی به کیفیت زندگی بالاتر، دسترسی به خدمات و امکانات رفاهی، رهایی از فقر را به همراه دارد، و مهم‌ترین عوامل این تغییرات رفتاری و جمعیتی در قالب رشد شهرنشینی می‌باشند که منجر به شکل‌گیری و گسترش بدون برنامه مناطق شهری در جوامع به‌ویژه جوامع کشورهای در حال توسعه شده است، در نتیجه ما می‌توانیم مطمئن باشیم که مهم‌ترین چالش‌های جهانی امروز و آینده در محیط‌های شهری رقم می‌خورند یا خواهند خورد و تمام رشد جمعیت جهان در مناطق شهری کشورهای در حال توسعه متمرکز خواهند شد و

گرایش و هجوم روستائیان به کلان‌شهرها برای استفاده از امکانات زندگی شهری سبب بروز و ظهور مسائل سکونتی و حاشیه نشینی، انحرافات اجتماعی، آلودگی‌های زیست‌محیطی، مشکلات ترافیکی و عدم توزیع عادلانه خدمات و امکانات، تراکم جمعیت، از میان رفتن حس همسایگی و کاهش روابط خویشاوندی، کاهش عواطف اجتماعی، ناامنی و خشونت و دیگر آسیب‌های اجتماعی در شهرها شده است و با تبدیل شدن شهرها به مراکز ناهمگن جمعیتی، اجتماعی و فرهنگی، میزان ناهنجاری‌های شهری نیز افزایش یافته است به طوری که محیط اجتماعی و مسکونی افراد و ساختارهای نامناسب شغلی، ناکامی اجتماعی و فقر فرهنگی و فقر اقتصادی زمینه بروز ناامنی و انواع خشونت‌های شهری را فراهم آورده است که نتیجه هر کدام از این خشونت‌ها چیزی جز رفتارهای غیراخلاقی غیراجتماعی و نهایتاً بزهکاری اجتماعی نخواهد بود (محمدی و باقری کشکولی، ۱۳۹۳: ۲۹). به‌زعم هوبر^۱ (۱۹۹۱) عصیان روز افزون نسل جوان در برابر تحمیلات اجتماعی و نیروهای قاهر و سرکوبگر بیرونی مبین احساس اجحاف و درماندگی و خشم و پرخاشگری است (فتحی و محمدی، ۱۳۹۰: ۱۵۹). نگاهی به حاشیه نشینی و زمینه‌های ارتکاب به جرم، تأثیرات منفی و ناگواری بر توسعه انسانی، اجتماعی و اقتصادی داشته و تهدیدی جدی برای حیات، تمامیت فردی و دارایی‌های انسان است و از آنجایی که نبود خشونت یعنی داشتن امنیت و امنیت به عنوان مولفه اساسی در توسعه پایدار انسانی به شمار می‌رود و افزایش رضایتمندی شهروندی و شکل‌گیری سرمایه اجتماعی را در ساختار شهری ممکن می‌کند باید علاوه بر سنجش میزان امنیت، به جستجوی راه‌های مؤثر در شکل‌گیری مکان‌های امن شهری و جلوگیری از شکل‌گیری و رشد مناطق حاشیه نشین و جرم خیز پرداخت. چنانچه لیتون در مدل خود که برای درک محیط ساخته شده نیازهای اساسی انسان را شرح می‌دهد و امنیت را به عنوان نیاز اساسی انسانها در نظر می‌گیرد و مازلو نیز در سلسله مراتب نیازها که از قوی‌ترین تا ضعیف‌ترین را پیشنهاد کرده، بر نقش امنیت تأکید کرده است و آن را پس از نیازهای فیزیولوژیک در مرتبه دوم قرار داده و مهم‌ترین نقش محیط ساخته شده و فضاها را، ایجاد سرپناه و امنیت عنوان کرده است (محسنی تبریزی، ۱۳۹۰: ۵۵). بایستی یادآور شد که از سال ۲۰۰۰ به بعد در نگاه سازمان ملل برای تعیین سطح توسعه‌یافتگی کشورها متغیر شادکامی (اجتماعی)، امید به آینده و خشنودی

1. Hauber

و رضایتمندی اجتماعی به عنوان یک شاخص کلیدی وارد محاسبات شده‌اند بدین معنی که اگر مردم یک جامعه احساس شادکامی خشنودی و رضایتمندی کنند، نمی‌توان آن جامعه را توسعه یافته خصوصاً در بعد اجتماعی قلمداد کرد. قدر مسلم کسانی که در مناطق حاشیه نشین شهرها زندگی می‌کنند به نوعی محرومانی هستند که احساس نشاط و شادکامی در آن‌ها در پایین‌ترین و نازل‌ترین سطح قرار دارد و زمانی که افراد احساس فقر و بی‌عدالتی می‌کنند واکنش‌های شدید عاطفی مانند کارشکنی و انواع جرائم را انجام می‌دهند وقتی این احساس به اعلی درجه خود برسد به احساس تضاد اجتماعی می‌انجامد و تعارضات شدیدی را در پی دارد. (هزار جریبی، ۱۳۸۸: ۸۸)

در جامعه امروز خشونت به شکل‌های گوناگون آن به یک معضل اجتماعی روبه رشد و به عنوان بخشی از رفتار معمولی تبدیل شده است. ما هرروزه شاهد بروز خشونت در اطراف خود در اشکال مختلفی چون ناسزاها، هل دادن‌ها، داد کشیدن‌ها، آسیب رساندن به اموال، خشونت علیه زنان و کودکان و غیره در سطح شهرها هستیم آمارها حاکی از رشد روزافزون خشونت به خصوص در نواحی حاشیه نشین شهرها هستند. شهر بوشهر نیز از این قاعده مستثنا نیست و در نهایت حاشیه نشینی هم به عنوان یکی از بسترهای وسیع نابهنجاری‌ها و ترویج خشونت‌های کلامی و مشاجره ضرب و شتم بین جوانان و اعضای خانواده این ضرورت را پیش می‌آورد که درباره افزایش خشونت‌های این‌چنینی به‌ویژه با سلاح سرد و لحن رکیک با شیوه خشن در جامعه خود توجه بیشتری داشته باشیم شاید این حساسیت‌ها موجب شود در این باره چاره‌اندیشی شود تا حداقل شاهد رشد روز افزون این خشونت‌ها در سطح شهر یاسو بوشهر ج نباشیم.

اهداف تحقیق

هدف اصلی تحقیق

تعیین رابطه بین محرومیت نسبی با خشونت‌های شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر

اهداف فرعی

۱- تعیین رابطه بین محرومیت فردی و خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر.

- ۲- تعیین رابطه بین محرومیت گروهی و خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر.
- ۳- تعیین رابطه بین میزان درآمد افراد و خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر.
- ۴- تعیین رابطه بین محل سکونت و خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر.
- ۵- تعیین رابطه بین نوع مسکن و میزان خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر.
- ۶- تعیین رابطه بین نوع شغل ساکنان حاشیه نشین و میزان خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر.
- ۷- تعیین رابطه بین میزان بهره‌مندی ساکنان حاشیه نشین از خدمات دولتی و میزان خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر.
- ۸- تعیین رابطه بین عدم امنیت ساکنان حاشیه نشین و میزان خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر.

روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی است. همچنین از نظر ماهیت و روش در دسته تحقیقات همبستگی قرار می‌گیرد و به دلیل این که در فاصله زمانی معین انجام شده است، از نظر زمانی مقطعی می‌باشد.

جامعه آماری

جامعه آماری عبارت است از کلیه عناصر یا افرادی که در یک مقیاس جغرافیایی (جهانی یا منطقه‌ای) دارای یک یا چند صفت مشترک باشند جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۵۰,۰۰۰ نفر از افرادی که در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر سکونت دارند.

روش نمونه‌گیری و تعیین حجم نمونه

در این پژوهش با توجه به اینکه حجم جامعه مورد مطالعه ۵۰,۰۰۰ نفر بود از جدول مورگان تعداد ۳۸۱ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب گردید و از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد.

روش جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات

گردآوری داده‌ها در تحقیق باید با توجه به اهداف تحقیق، روش تحقیق و خصوصیات نمونه انتخاب‌شده صورت می‌گیرد. بنابراین برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز این تحقیق از روش‌های گوناگون استفاده شده است. این روش‌ها در دو طبقه‌بندی مختلف جای گرفته است که عبارت است از:

روش کتابخانه‌ای

در این تحقیق جهت جمع‌آوری اطلاعات برای پی‌ریزی مبانی کلی تحقیق همچون تعریف مفاهیم کلیدی، طرح ضرورت‌ها، بیان کاربردها و تشریح اهمیت آن از مطالعات کتابخانه‌ای مانند مطالعات مقالات فارسی و لاتین و کتب فارسی و لاتین در زمینه متغیرهای تحقیق و پایان‌نامه‌های مشابه در این زمینه و منابع اینترنتی و درس‌گروهی‌ها استفاده گردیده است.

روش میدانی

در این زمینه از ابزارهایی مانند مشاوره و مصاحبه با خبرگان در زمینه طراحی پرسش‌نامه و تجزیه و تحلیل آن استفاده شده است. در تحقیق حاضر، ابزار اصلی سنجش، پرسش‌نامه است که یکی از ابزارهای رایج تحقیق و روش مستقیم برای کسب داده‌های تحقیق است. برای سنجش متغیرها از دو پرسش‌نامه استفاده شده است. پرسش‌نامه شامل دو بخش سؤالات عمومی (جنسیت و مدرک تحصیلی، میزان سابقه خدمت وضعیت تأهل) و سؤالات تخصصی می‌باشد. در این تحقیق از پرسش‌نامه استفاده شده است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری (تحلیل‌های توصیفی، استنباطی) به تجزیه و تحلیل آماری اطلاعات به دست آمده برای آزمون فرضیه‌ها پرداخته شد در این تحقیق

از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چند گانه با استفاده از نرم افزار SPSS جهت بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل یافته ها

فرضیه اصلی: بین محرومیت نسبی با خشونت های شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول (۱): نتایج آزمون همبستگی محرومیت نسبی با خشونت های شهری

خشونت های شهری		متغیر
فراوانی	پیرسون	محرومیت نسبی
۳۸۱	ضریب همبستگی	
سطح معناداری ۰/۰۰۱	۰/۶۲	

یافته آزمون همبستگی پیرسون جدول (۱) نشان می دهد که بین محرومیت نسبی با خشونت های شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر در سطح معناداری ۹۵ درصد همبستگی معناداری وجود دارد. ($p=0/001$) و ($r=0/62$) می توان ادعان کرد بین محرومیت نسبی با خشونت های شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

فرضیه های فرعی

بین محرومیت فردی- محرومیت گروهی- میزان درآمد- محل سکونت- نوع مسکن- نوع شغل- عدم امنیت- میزان بهره مندی ساکنان حاشیه نشین از خدمات دولتی با خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول (۲): نتایج آزمون همبستگی فرضیه های فرعی تحقیق

خشونت شهری		متغیر
فراوانی	پیرسون	
۳۸۱	سطح معناداری	ضریب همبستگی
	۰/۰۰۷	۰/۴۴
۳۸۱	۰/۰۰۱	۰/۵۱
۳۸۱	۰/۰۰۲	۰/۶۵
۳۸۱	۰/۰۰۱	۰/۴۲
۳۸۱	۰/۰۰۸	۰/۵۲
۳۸۱	۰/۰۰۱	۰/۶۱
۳۸۱	۰/۰۰۴	۰/۶۰
۳۸۱	۰/۰۰۱	۰/۸۴

یافته آزمون همبستگی پیرسون جدول (۲) نشان می دهد که بین محرومیت فردی- محرومیت گروهی- میزان درآمد- محل سکونت- نوع مسکن- نوع شغل- عدم امنیت- میزان بهره‌مندی ساکنان حاشیه نشین از خدمات دولتی با خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر در سطح معناداری ۹۵ درصد همبستگی معناداری وجود دارد. می توان اذعان کرد بین محرومیت فردی- محرومیت گروهی- میزان درآمد- محل سکونت- نوع مسکن- نوع شغل-

عدم امنیت- میزان بهره‌مندی ساکنان حاشیه نشین از خدمات دولتی با خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

پیش‌بینی خشونت شهری بر اساس محرومیت نسبی:

جدول (۳): خلاصه مدل

خطای معیار برآورد	مجذور ضریب همبستگی تعدیل شده	مجذور ضریب همبستگی	ضریب همبستگی
۸/۶۸۴۰۱	۰/۵۱۱	۰/۵۳۳	۰/۷۴

با توجه به جدول (۳) ضریب همبستگی، مجذور ضریب همبستگی یا ضریب تعیین رانشان می‌دهد به گونه‌ای که میزان ضریب همبستگی بین متغیرها ۰/۷۴ می‌باشد. همچنین ضریب تعیین نشان دهنده این است که ۰/۵۳۳ درصد از خشونت شهری بر اساس مؤلفه‌های محرومیت نسبی پیش‌بینی می‌شود.

..... بررسی تاثیر محرومیت نسبی در بروز جرائم مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر

جدول (۴): خلاصه مدل

سطح معنی‌داری	f	مجذور میانگین	درجه آزادی	مجموع مجذورات	
۰/۰۰۱	۱۸۷۶ ۲۴	۱۸۷۵/۱۹۱	۸	۷۵۰۳/۵۶۹	رگرسیون
		۷۵/۴۱۱	۳۷۲	۶۵۶۰/۱۸۶۶	باقیمانده
			۳۸۰	۱/۴۳۴ ۱۴۰۶۴	جمع

با توجه به جدول (۴)، F محاسبه شده (۲۴/۱۸۷۶) در سطح اطمینان ۰/۹۵ درصد معنادار می-باشد.

جدول (۵): ضرایب رگرسیون

سطح معنی- داری	t	ضرایب استانداردش ده	ضرایب نشده		متغیر
		BETA	خطای معیار	B	
۰/۰۰۳	۱۹۴ ۳/	۰/۳۰۳	۰/۱۸۹	۰/۶۰۳	محرومیت فردی
۰/۰۱۰	۶۳۶	۰/۲۰۸	۰/۲۳۰	۰/۶۱۰	محرومیت گروهی

۰	۲/				
/۰۰۲	۳۱۲	۰/۳۸۲	۰/۶۳۳	۲/۶۲۱	میزان درآمد
۰	۳/				
/۰۰۱	۳۲۲	۰/۳۸۵	۰/۶۳۳	۲/۷۳۴	محل سکونت
۰	۴/				
۰/۰۲۶	۲۸۰	۰/۱۹۲	۰/۱۷۲	۰/۳۹۳	نوع مسکن
	۲/				
۰/۰۴۶	۳۹۸	۰/۱۷۶	۰/۱۸۸	۰/۳۵۲	نوع شغل
	۲/				
/۰۴۲	۳۹۵	۰/۱۷۴	۰/۱۸۲	۰/۳۴۱	عدم امنیت
۰	۲/				
/۰۰۵	۲۸۴	۰/۱۹۱	۰/۲۴۴	۰/۵۶۰	بهره‌مندی از خدمات دولتی
۰	۲/				

با توجه به جدول (۵)، با مراجعه به آماره T و سطوح معنی‌داری می‌توان قضاوت کرد که همه ابعاد محرومیت نسبی بر خشونت شهری، اثر معنادار دارند. بر اساس میزان بتای محاسبه‌شده، بعد محل سکونت با میزان بتای (۰/۳۸۵) بیشترین سهم را در خشونت شهری داشته و بعد عدم امنیت کمترین اثر را در خشونت شهری داشته‌اند.

نتیجه‌گیری

هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش محرومیت نسبی در خشونت‌های شهری مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر بود. نتایج مطالعه حاضر نشان داد رابطه‌ی مثبت و معناداری بین محرومیت نسبی با خشونت‌های شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر وجود دارد. همچنین بین ابعاد محرومیت نسبی (بین محرومیت فردی- محرومیت گروهی- میزان درآمد- محل سکونت-

نوع مسکن - نوع شغل - عدم امنیت - میزان بهره‌مندی ساکنان حاشیه نشین از خدمات دولتی) با خشونت شهری در مناطق حاشیه نشین شهر بوشهر رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که همه ابعاد محرومیت نسبی بر خشونت شهری، اثر معنادار دارند. بر اساس میزان بتای محاسبه‌شده، بعد محل سکونت با میزان بتای (۰/۳۸۵) بیشترین سهم را در خشونت شهری داشته و بعد عدم امنیت کمترین اثر را در خشونت شهری داشته‌اند. بنا بر نتایج تحقیق می‌توان بیان کرد که شهر بوشهر حدود یک شهر مهاجرپذیر در دهه گذشته بوده است. که این موضوع تبدیل به یکی از معضلات مهم در شهر بوشهر گردیده است و هرروز بر تعداد جمعیت وسعت مناطق حاشیه‌ای افزوده می‌شود. که مهم‌ترین عامل آن فقر و کمبود درآمد و بیشترین تعداد ساکنان مناطق حاشیه‌ای در این شهر را مهاجرین (داخلی و خارجی) که بنا به دلایل مختلف به این شهر مهاجرت کرده‌اند، تشکیل می‌دهند. که تفاوت فرهنگی و اقتصادی این افراد در این قسمت از شهر با سایر نقاط شهری می‌تواند پیامدهای ناگواری را به همراه داشته باشد. خشونت شهری می‌تواند زمینه‌ساز اختلال و ناامنی در زندگی شهروندان شود. بر اساس نظرات صاحب‌نظران و تحلیل گران علوم اجتماعی و روان‌شناسی باید گفت که به وجود آمدن یک رفتار خشونت‌آمیز تابع علل و عوامل اجتماعی و روانی مختلفی است. مهم‌ترین عامل و متغیر تاثیرگذار که ما در این پژوهش بران تأکید کردیم محرومیت نسبی است. افرادی که در مناطق حاشیه نشین زندگی می‌کنند به دلیل تفاوت میان توانایی‌ها و انتظاراتشان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی احساس محرومیت می‌کنند و اعتماد و مشارکت و گستره شبکه روابطشان کم شده و سطح سرمایه اجتماعی و تعاون و همکاری آن‌ها افت می‌کند همچنین به دلیل احساس عدم امنیت و نداشتن فرصت‌های برابر و بر اساس نظریه گار برای تغییر وضعیت موجود دست به هر اقدامی در محیط زندگی خود می‌زنند مانند عربده‌کشی، زورگیری، چاقوکشی، خرید و فروش مواد مخدر، باج‌گیری و... گاهی هم در قالب دسته‌های بزهکار دست به خشونت می‌زنند. در مطالعه حاضر خشونت شهری در میان حاشیه‌نشینان با تمرکز بر شهر بوشهر مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. نتایج حاصل از این تحقیق با نتایج پژوهشی از لهسایی زاده (۱۳۹۱) همسو بوده است.

حاشیه‌نشینی پدیده‌ای است که نتایج و تبعات زیادی برای شهرها به دنبال دارد. مهاجرت که خود نتیجه‌ی نابرابری‌های مکانی و بی‌عدالتی‌های منطقه‌ای می‌باشد، به دلیل ویژگی‌های خاص

مهاجران و علل مهاجرتشان پیامدهای منفی متعددی برای شهرها و روستاها به دنبال دارد که از جمله‌ی آنها ظهور و گسترش پدیده‌ی حاشیه‌نشینی در شهرهای بزرگ می‌باشد. از سوی دیگر حاشیه‌نشینیان به علت فقر شدید و همه‌جانبه (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و...) و اعتراض نسبت به وضع موجود و ابراز وجود در شهرها، اقدام به فعالیت‌هایی می‌نمایند که موجب سلب آسایش شهروندان و امنیت شهرها می‌گردد. این موضوع در شهر بوشهر از شدت بیشتری برخوردار بوده و مشکلات زیادی را هم ایجاد نموده است. سرقت‌های متعدد، آدم‌ربایی و آدمکشی، قاچاق مواد مخدر، شرارت، تجمعات خیابانی و غیره از جمله‌ی این معضلات هستند. بنابراین مسئولین شهر بوشهر می‌بایست با توانمندسازی حاشیه‌نشینیان از طریق طرح‌های اجتماع‌محور زمینه مشارکت هر چه بیشتر مردم در اداره امور و بهبود بخشی امور محله‌ای فراهم کنند. و توجه بیشتری به توسعه کمی و کیفی امکانات و فرصت‌ها به‌ویژه در سطح کلان و توزیع عادلانه آنها برای مناطق حاشیه‌نشین شهری در نظر بگیرند و با ایجاد فرصت‌های شغلی از طریق طرح‌های تعاونی محله‌ای و مشارکتی بروز جرائم با به حداقل رسانند.

منابع

- امیری، سمیه (۱۳۸۹)، پایان نامه فومیت، هویت و ارتباط آن با نهاد خانواده: مطالعه موردی خشونت علیه کودکان و نوجوانان افغان در یکی از محله‌های شهری کرج دانشگاه تهران
- ربانی، رسول؛ ربیعی، کامران، ۱۳۸۹، حاشیه نشینی و فضای شهری باز تولید اجتماع غریبه ها مطالعه موردی محله عرب های ملک شهر اصفهان، مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران، شماره ۳.
- زاهد زاهدانی، سعید (۱۳۸۰)، حاشیه نشینی، چاپ دوم، شیراز، نشر دانشگاه
- شاطرین، محسن؛ اشنویی، امیر، ۱۳۹۲، عوامل مؤثر بر شکل‌گیری حاشیه نشینی در شهر کاشان، فصلنامه جغرافیا، شماره ۳۶
- عرب نژاد فاطمه یزدانپناه لیلا (۱۳۹۰) عوامل مرتبط با خشونت و سابقه آن در بین جوانان ۳۵ - ۱۸ سال زندان کرمان رفاه اجتماعی « زمستان ۱۳۹۰ - شماره ۴۳ علمی-پژوهشی/ISC (۲۶ صفحه - از ۷۱ تا ۹۶).
- غلامی، روح اله و همکاران، ۱۳۹۲، عوامل اجتماعی و اقتصادی حاشیه نشینی در ایران مطالعه موردی کلانشهر تهران، فصلنامه آفاق امنیت، شماره ۲۰.
- فتحی، سروش، محمدی، حامد (۱۳۹۰)، شهرنشینی و بیگانگی اجتماعی و رفتارهای وندالیستی، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال چهارم، شماره ۱۳،
- فکوهی، ناصر (۱۳۸۳). انسان شناسی شهری، انتشارات نشرنی.
- فدایی مهربانی مهدی (۱۳۸۶) شهرنشینی، رسانه و سلامت اجتماعی (رسانه های جوامع در حال گذار و سلامت اجتماعی شهروندان) پژوهش های ارتباطی « بهار ۱۳۸۶ - شماره ۴۹ ISC (۲۰ صفحه - از ۶۷ تا ۸۶).
- لهسایی زاده، عبدالعلی (۱۳۹۱)، مقاله نقش محرومیت نسبی در افزایش خشونت‌های شهری مناطق حاشیه نشین شهر کرمانشاه، فصلنامه مطالعات شهری، سال دوم، شماره سوم، تابستان ۹۱

- محسنی تبریزی، علیرضا، سهراب قهرمانی و دیگران (۱۳۹۰)، فضاهای بی دفاع شهری و خشونت (مطالعه موردی فضاهای بی دفاع شهر تهران)، جامعه شناسی کاربردی، سال ۲۲، شماره پیاپی (۴۴)، شماره چهارم
- محمدی، جمال، باقری کشکولی، علی (۱۳۹۲)، تحلیلی بر رابطه بین فقر و خشونت شهری (مطالعه موردی: محلات یزد)، فصلنامه دانش انتظامی یزد، سال اول، شماره ۱، بهار ۱۳۹۳.
- مهدوی، مسعود، ۱۳۹۲، مقدمه ای بر جغرافیای روستایی ایران، انتشارات سمت، چاپ تهران.
- میره، محمد (۱۳۸۴)، بررسی و ساماندهی اسکان غیررسمی در شهر قم، ک.رد شیخ اباد، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران
- هزارجریبی، جعفر، امین صارمی و دیگران (۱۳۸۸). تحلیل نواحی جرم خیز و آسیب زای سکونتگاه‌های شهری، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، سال چهارم، شماره اول، صص ۷۳-۸۶
- یارارشدی، علی، ملکی، وحید و دیگران (۱۳۹۲) مقاله خشونت از منظر جرم شناسی: عوامل گرایش و راهکارهای مقابله با آن، فصلنامه کاراگاه، دوره دوم سال ششم بهار ۹۲.
- نقدی، اسداله؛ زارع، صادق، ۱۳۹۱، حاشیه نشینی به مثابه آپاندیسیت شهری مورد مطالعه جعفرآباد- کرمانشاه، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، شماره ۵.
- هاشمی سید حسن (۱۳۹۴) مفهوم شناسی «مصلحت» و جایگاه آن در حقوق خانواده حکومت اسلامی « بهار ۱۳۹۴ - شماره ۷۵ علمی- پژوهشی/ISC (۲۸ صفحه - از ۱۲۷ تا ۱۵۴).
- یعقوبی دوست، محمود، حلیمه عنایت (۱۳۹۱)، سنجش الگوی همبستگی شاخص های سکونتی حاشیه نشینان و غیرحاشیه نشینان با میزان خشونت خانگی آن‌ها علیه فرزندان، پژوهشهای جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۴، ۱۳۹۲، ۴.
- Sadock BJ-Sadock VA(2003), synopsis of psychiatry .Behavioral sciences clinical psychiatry, ninth edition ;Lippincott Willams & wil Wong, C., Clifford, R. S. and Mckay, H.O., 2004, the Social Disorganization Theory, kins ,150-58